

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

**ПОСЕБЕН ИЗВЕШТАЈ
НА НАРОДНИОТ ПРАВОБРАНИТЕЛ
ЗА ВКЛУЧЕНОСТА НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ
ПОТРЕБИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО**

Октомври 2006

ВКЛУЧЕНОСТ НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И МОЖНИТЕ ОБЛИЦИ НА НИВНА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Народниот правобранител како овластен орган за заштита на правата на граѓаните, а во тие рамки и на децата, покрај постапувањето по поднесени претставки ја следи и состојбата со остварувањето и заштитата на правата на децата во Република Македонија. Во своето функционирање Народниот правобранител посебно внимание посветува на децата со посебни потреби за кои државата презема доста мерки, но тие се уште се на маргините на животот, најчесто дискриминирани и немаат еднакви услови и можности за остварување на нивните права.

Според член 23 од Конвенцијата за правата на детето, која како ратификуван меѓународен документ, согласно член 118 од Уставот, претставува дел од внатрешниот поредок на Републиката, Република Македонија е обврзана на детето со ментални или физички пречки во развојот да му овозможи уживање на целосен и достоинствен живот, во услови со кои се обезбедува негово достоинство, се поттикнува самостојноста и се олеснува активното учество на детето во заедницата. На децата со пречки во развојот, согласно оваа одредба од Конвенцијата, државата треба да им обезбеди посебна нега и да ја поттикнува и обезбедува помошта на детето кое за тоа ги исполнува условите зависно од расположивите средства и од состојбата на детето.

Притоа на децата со пречки во развојот државата треба да им обезбеди ефикасен пристап, образование и обука.

Заради остварување на овие цели во законската регулатива се утврдени условите за вклучување на децата со пречки во развојот во образовниот процес. Така децата со пречки во развојот, согласно Законот за заштита на децата, треба да бидат вклучени во детските градинки во групи со одреден број на деца и работа врз основа на посебни програми.

Понатаму, според Законот за основното образование, со посебни наставни планови и програми се организира и остварува воспитно-образовната дејност за учениците со пречки во психичкиот и физичкиот развој, при што основното училиште треба да овозможи образование на учениците со посебни образовни потреби.

Од изнесеното недвосмислено произлегува интенцијата на Република Македонија да ги вклучи во образованието, особено во основното образование, децата со пречки во психичкиот и физичкиот развој кои можат да бидат организирани во посебни паралелки или во посебни училишта, но зависно од степенот на попреченост можат да бидат вклучени и во редовното образование со другите деца.

Ова е нормативата и регулативата, но практиката е нешто друго. Во практичната примена на законските решенија постојат доста проблеми и пречки кои не овозможуваат обезбедување соодветен и еднаков пристап кон децата со пречки во развојот, поради што при остварувањето на правото на образование овие деца често се дискриминирани.

Од досегашното постапување на нашата институција констатирано е дека родителите на децата со пречки во развојот се уште се сретнуваат со отпор и предрасуди кај наставниот кадар во училиштата и кај родителите на другите деца. Така се случува да биде одбиен прием на дете со пречки во развојот во редовно основно образование или пак такво дете да биде примено, но по одреден временски период да биде испишано, со што родителите се оставени сами да се снаоѓаат со децата. Проблеми имаат и наставниците во работата со оваа категорија на деца од причини што не се доволно обучени соодветно да работат со вакви деца и да изнајдат најсоодветни методи за вклучување на децата со посебни потреби во средината.

Заради добивање поцелосни сознанија за остварување на правото на образование на децата со посебни потреби и за резултатите од нивното вклучување во редовното образование со цел евентуално натамошно преземање соодветни мерки, во текот на 2006 година направивме анкета во поголемиот број основни училишта во Републиката.

Побарани податоци од 226 основни училишта од вкупно 354 основни училишта во РМ.	
Одговориле	159
Не одговориле	67

1. ВКЛУЧЕНОСТ НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ ВО ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА

Од добиените податоци е утврдено дека во повеќето основни училишта во Република Македонија има вклучено деца со посебни потреби во редовното основно образование.

Вклученост на децата со посебни потреби во основните училишта	
Училишта во кои се вклучени деца со посебни потреби во основното образование	140
Училишта во кои не се вклучени деца со посебни потреби	19
Вкупно	159

Во најголемиот број основни училишта вклучени се деца со лесни психички или физички пречки во развојот или деца со лесни психички проблеми.

2. ВКЛУЧЕНОСТ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ЗАВИСНО ОД ВИДОТ НА ПРЕЧКИТЕ ВО РАЗВОЈОТ

Според податоците во редовното основно образование се вклучени деца со проблеми во: моториката, говорот, слухот, деца со лесна ретардација, со тешкотии во совладувањето на материјалот и проблеми со внимание и концентарција; хиперактивни деца, деца со аутизам, со даунов синдром, епилепсија, детска парализа, деца со лесни ментални пречки, физичка инвалидност или со комбинирани пречки во психо-физичкиот развој.

ВКЛУЧЕНОСТ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ЗАВИСНО ОД ВИДОТ НА ПРЕЧКИТЕ ВО РАЗВОЈОТ	
Училишта во кои се вклучени деца со лесни психички или физички проблеми	64
Училишта во кои се вклучени деца со лесни психички проблеми	62
Училишта во кои се вклучени само деца со тешки физ.проблеми	5
Училишта во кои се вклучени деца со лесни физички проблеми	4
Училишта кои не даде прецизни податоци	3
Училишта во кои се вклучени деца со тешки психички проблеми	2
Вкупно	140

Децата со посебни потреби вклучени во редовното основно образование најчесто не го дозавршуваат основното образование, туку се школуваат само неколку години.

3. **ДАЛИ ДЕЦАТА ШТО БИЛЕ ВКЛУЧЕНИ ВО УЧИЛИШТЕ ЦЕЛОСНО ГО ЗАВРШИЛЕ ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

ДАЛИ ДЕЦАТА ШТО БИЛЕ ВКЛУЧЕНИ ВО УЧИЛИШТЕ ЦЕЛОСНО ГО ЗАВРШИЛЕ ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ТОА УЧИЛИШТЕ	
Број на училишта во кои децата со посебни потреби целосно го завршиле основното образование	69
	42
Број на училишта во кои овие деца образованието не го завршиле	18
Број на училишта во кои образованието се уште е во тек	
Број на училишта во кои дел од учениците го завршиле образованието, а дел се отпишале	11
Вкупно:	140

4. **ПРИЧИНИ ЗА НАПУШТАЊЕ НА УЧИЛИШТЕТО**

ПРИЧИНИ ЗА НАПУШТАЊЕ НА УЧИЛИШТЕТО	
По барање на родителите на детето	33
Поради влошување на состојбата кај детето	20
Поради непостоење услови за натамошно продолжување на образованието	13
Поради други причини	8
Поради отпор од другите родители	5
По иницијатива на училиштето	4
Поради отпор кај наставниот кадар	4
Причините не се точно наведени	16

Дел од овие деца продолжуваат со школувањето во други специјални училишта, а поголемиот дел сосема го напушта школувањето од различни причини. Како најчеста причина за предвремено напуштање на основното образование се барањата на родителите детето да го прекине школувањето, но

голем е и бројот на деца што го напуштиле основното образование поради влошување на здравствената состојба и немање услови и можности за натамошно школување во постојните основни училишта. Исто така, дел од децата го напуштаат редовното основно образование и поради отпор на родителите на другите деца, отпор на наставниците или неприфаќањето од другите деца, односно поради влошувањето на комуникацијата меѓу детето и наставниците или со другите деца, како и поради неможност да ја следат наставата и да ги совладаат наставните содржини.

5. ДАЛИ ВКЛУЧУВАЊЕТО НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ ВО РЕДОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ДАВА ДОБРИ РЕЗУЛАТАТИ

Според дадените одговори очигледно е дека само мал дел од испитаните училишта сметаат дека со вклучувањето на децата во редовното образование се постигнати солидни резултати, но наведено е дека резултатите пред се се однесуваат на социјализацијата и стекнувањето основни навики на децата. Во поглед на совладувањето на наставните содржини, описменувањето и образовното ниво на овие деца констатирано е дека нема задоволителни резултати.

ДАЛИ ВКЛУЧУВАЊЕТО НА ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ ВО РЕДОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ДАВА ДОБРИ РЕЗУЛАТАТИ	
Добри резултати	63
Децата со посебни потреби го попречуваат нормалното одвивање на наставата што ги попречува и другите деца	43
Незадоволителни резултати	24
Одлични резултати	10
Вкупно:	140

Во поголемиот број училишта, односно во повеќе од 90% од училиштата има проблеми и пречки со вклученоста на децата со посебни потреби во редовното образование.

6. **ДАЛИ СТРУЧНИОТ КАДАР ШТО РАБОТИ СО ДЕЦАТА Е ДОВОЛНО ОБУЧЕН И ЛЕСНО МОЖЕ ДА СЕ СПРАВИ СО ПРОБЛЕМИТЕ**

ДАЛИ СТРУЧНИОТ КАДАР ШТО РАБОТИ СО ДЕЦАТА Е ДОВОЛНО ОБУЧЕН И ЛЕСНО МОЖЕ ДА СЕ СПРАВИ СО ПРОБЛЕМИТЕ	
Кадарот е недовоилно обучен и постојат тешкотии	65
Воопшто нема соодветен кадар за работа со оваа категорија деца	34
Кадарот воопшто не е обучен и тешко се справува	26
Кадрите доволно обучен и нема никави поитешкотии	15
Вкупно	140

7. **ДАЛИ ИМА ПОТРЕБА ОД ПОСЕБНО ОБУЧЕН КАДАР**

ДАЛИ ИМА ПОТРЕБА ОД ПОСЕБНО ОБУЧЕН КАДАР	
	училишта
Да	129
Не	11

8. **ВИД НА СООДВЕТЕН И ОБУЧЕН КАДАР ШТО ЌЕ РАБОТИ СО ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ**

ВИД НА СООДВЕТЕН И ОБУЧЕН КАДАР ШТО ЌЕ РАБОТИ СО ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ	
Редовниот наставен кадар со специјална дообука за работа со деца со посебни потреби	70
Стручен тим составен од дефектолог, педагог , логопед, психилог, социјален работник	66
Не е даден прецизен одговор	4

Посебен проблем кој го отежнува редовното образование на децата со посебни потреби е стручниот кадар што работи со овие деца, односно неангажирањето на соодветен стручен кадар и стручен тим што би работел со овие деца. Во најголемиот број училишта наставата за децата со посебни потреби ја извршуваат редовните наставници кои не се образовани, ниту обучени за работа со деца со посебни потреби. Според одговорите на училиштата само околку 10% од училиштата имаат обучен стручен кадар, а 90% од училиштата сметаат дека наставниците што ја изведуваат редовната настава треба да се едуцираат и обучат за работа со децата со посебни потреби и дека во секое училиште е неопходно да биде ангажиран стручен тим составен од: дефектолог, педагог, логопед, психолог и социјален работник кој би работел со оваа категорија деца.

Воедно, училиштата не се соодветно технички и материјално опремени, децата со посебни потреби учат врз основа на несоодветни и неприлагодени наставни содржини што не се во можност да ги совладаат и нема посебни учебници, со што би се олеснило образованието на оваа категорија деца.

Поради вклучувањето на овие деца во големи паралелки не постои можност за индивидуална работа со нив, а постои и несоодветен и неприлагоден метод на работа, како и несоодветно и неусогласено оценување за совладувањето на наставата. Поради овие проблеми и недоследности децата тешко се прилагодуваат во училиштата, стануваат агресивни, со што се попречува нормалното следење и совладување на материјалот од другите ученици, односно наставниците не се во можност да им обрнат посебно внимание на талентираниите деца.

Нормалното следење на образованието на децата со посебни потреби е отежнато и поради субјективни фактори, а тоа се предрасудите и отпорот кај родителите на другите деца, неприфаќањето од другите деца, но и поради предрасуди и неприфаќање од наставниците. Образованието на децата со посебни потреби често е отежнато или оневозможено и поради недостиг од добра и соодветна соработка со нивните родители, кои многу често не ја прифаќаат реалноста, а во одделни случаи пречка за добра соработка е и ниското образовно ниво на родителите.

Со оглед на изнесените проблеми за подобрување на состојбата и надминување на проблемите во образованието на децата со посебни потреби секако е потребно пред се ангажирање стручен тим оспособен и обучен за работа со деца со посебни потреби, како и дообучување и стручно усовршување на постојниот кадар. Заради полесно совладување на материјалот неопходно е да се намали бројот на ученици во паралелките во кои се вклучени деца со посебни потреби со што би се создале можности за индивидуална работа со овие деца, а потребно е и изнаоѓање на нови современи и соодветни наставни методи за образование на децата со посебни потреби, како и прилагодување на наставните планови и програми и изработка на посебни учебници. За да им се овозможат нормални услови на оваа категорија деца неопходна е и редовна и добра соработка со нивните родители, кои исто така би требало да се едуцираат и оспособат за работа со децата.

Посебен проблем кој доведува до дискриминација на децата со посебни потреби и им создава пречки во образованието е и немањето урбанистички решенија што ќе обезбедат нормален пристап до образовните и до другите институции. Според добиените податоци во поголемиот број основни училишта нема никакви или пак постоечките урбанистички решенија се несоодветни и не овозможуваат лесен пристап на децата со посебни потреби. И во поглед на овие бариери е неопходно да се преземат мерки за кои постои и законска обврска. /Од вкупно 140 испитани училишта во кои се вклучени деца со посебни потреби само во 42 училишта има некакви урбанистички решенија, но не се соодветни, а во 75 училишта нема никакви урбанистички решенија./

Од изнесеното недвосмислено произлегува дека во практиката децата со посебни потреби немаат еднакви услови и можности за посетување на основното образование, со што на одреден начин се дискриминирани.

Поради тоа неопходно е да интервенираме и да извршиме притисок пред надлежните органи за надминување на наведените проблеми и создавање еднакви можности и услови за вклучување на децата со посебни потреби во редовното образование со воведување соодветно адаптиран образовен процес, организациско, техничко и кадровско осовременување на основните училишта, изготвување посебни програми и издавање посебни учебници зависно од видот и степенот на попреченост, како и прилагодување на урбанистичките и сообраќајните решенија.

Во таа смисла предлагаме да се:

- вработат или ангажираат по потреба стручни лица, односно во секое училиште кое има вклучено деца со посебни потреби да се формира стручен тим оспособен и обучен за работа со деца со посебни потреби составен од дефектолог, педагог, логопед, психолог, социјален работник;
- изврши дообучување и стручно усовршување на постојниот кадар;
- намали бројот на ученици во паралелките во кои се вклучени деца со посебни потреби заради индивидуална работа;
- обезбедат материјални, технички, односно соодветни нагледни средства за работа со оваа категорија деца;
- изнајдат нови современи и соодветни наставни методи за образование на децата со посебни потреби;
- прилагодат или изработат посебни наставни планови и програми за образование на децата со посебни потреби;
- изготват посебни учебници за децата со посебни потреби;
- изврши измена и дополнување на наставните содржини на факултетите заради стручно образование на наставниците за работа со деца со посебни потреби;
- воспостави редовна и добра соработка со родителите на децата со посебни потреби и да се едуцираат родителите за работа со оваа категорија деца;
- откриваат и евидентираат навремено и да им се помага на децата со посебни потреби;

- отворот повеќе дневни центри каде ќе се згрижуваат децата со посебни потреби заради социјална поддршка и помагање во стекнувањето на основните навики.

НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Иџет Мемети